

Geographisch-historisch-statistieke tabel van Nederland

<https://hdl.handle.net/1874/351906>

DOOR

E. M.

PROVINCIEËN.	GRENZEN.	GROOTTE IN □ MIJLEN.	INWO- NERS.	HOOFDPLAATSEN DER P R O V I N C I E Æ N .	ARRONDISSEMENTEN MET HUNNE STEDEN, VLEKKEN EN DORPEN.	LUCHT- EN GRONDGESTELDHEID , VOORNAAMSTE VOORTBRENGSELLEN EN VOORNAAMSTE BRONNEN VAN BESTAAN.	AANMERKINGEN.
GRONINGEN. De inwoners van deze provincie hebben niet alleen lang met de Friezen het zelfde lot gedeeld , maar zijn ook van denzelfden oorsprong Zij genoten verder eene vrije Volksregering , tot dat Keizer Hendrik III , in 1040 , een goed , dat hij in Groningen bezat , aan Utrecht schonk , welks Bisschoppen zich immer meer toeëigenden . De stad Gr. begon door haren bloei alras als jaaloerschheid der Omelanden te worden , hetgeue vele twisten veroorzaakte en haar eindelijk ook dwong , <i>Karel van Gelder</i> in 1515 als Heer te erkennen ; waarvan zij in 1536 onder het gebied van <i>Karel V</i> geraakte , die eerstgenoemde noodzaakte , van Gr. afstand te doen . De stad Gr. werd in 1580 door <i>Rennenberg</i> den Staat afvaltig gemaakt en aan Spanje overgebracht , tot dat <i>Maurits</i> haar noodzaakte , zich in 1594 over te geven ; waarna zij met de Omlanden één der zeven Gewesten bleef uitmaken .	Ten N. aan de Noordzee. — O. — het kon. Hanov. — Z. — Drenthe. — W. — Friesland.	38. Grootste lengte : 12 ur.N. Grootste breedte : 6 aren.	168,000. Hervormden. Roomschen, Doopsgez., Lut. en Jod.	GRONINGEN , 31,000 Inw. Bezit eene hogeschool , in 1614 gesticht , met 270 studenten , een' schoonen plantentuin , en kabinet van nat. historien , enz. ; verder eene lat. school , een doofstommen-instituut , oppergit door den beroemden Guyot (** 1828) , wiens grafombe voor dit gebouw prijkt ; eene akademie van zedelijke kunsten , verschillende geleerde genootschappen , liefdadige instellingen , enige fabrieken en trafijken . Opmerkenwaardig zijn : de 333 voeten hooge Martini toren , enige groote kerken , het fraaije in 1810 gebouwde stadhuis , bijna midden op de grootse markt van Nederland gelegen ; het hof van justitie , waar het hof van assises en de regtkant van eersten aanleg zitting houden . Beroemd is Groningen wegens deszels regelmatigte bouwvord . Bernard in 1100 ; † 1580 door de Omlanders ; † 1594 door <i>Maurits</i> ; † 1672 door den Bisschop van Munster . Geteisterd in eene volksziekte van 1826-27 . Beroemde mannen : <i>Pesset Gansfort</i> , <i>Rudolf Agricola</i> , <i>Muntinghe</i> , <i>Guyot</i> .	3 Arrondissementen : I. GRONINGEN. II. APPINGEDAM. III. WINSCHOTEN. I. Behalve de stad Groningen , bevinden zich in dit arrondissement de dorpen Adauar . Groategast . Grijskerk . Haren . Hoogezand . de Leek met Midwolde , welks kerk de prachtige grafombe der Graven van <i>Nieuwerf</i> en Vrouwe bevist . Marum . Oldehoeve . Sappemeer . Zuidhorn met Noorderhoorn . — II. Appingedam , welvarend vlek met 3000 inwoners , eene lat. school , veel doortoegt en beroemde paardenmarkten : de welen in 1556 door <i>Karel V</i> geacht . Delzijl , aan den mond der Ems , met 2300 inwoners ; kleine , doch sterke vesting en de sleutel der provincie , waarom <i>Alba</i> hier vroeger eene belangrijke sterkte van wilde maken , hetgene door de stad Groningen verhindert werd ; † 1813-1814 . Aldorp . Bedum . Biercum . Ennum . Kantens . Leens . Loppersum . Middellust . Slochteren . Stedum , in de kern van dit dorp bevindt zich een praalgraf van den Gezant <i>Kant</i> . Ten Bor . Uithuizen . Uithuizerveen . Ursum . Warffum . Winsum . †Zandt . — III. Winschoten , belangrijk vlek met eene lat. school , veel doortoegt en 3500 inv. ; bezit schoone , nieuwaangelegde wandelwegen , en neemt merkbaar in bloot toe . Nabij Winschoten het gehucht Heiligerloo , bekend door de overwinning op de Spaanjarren in 1586 . Beerta . Bellingwolde . Finsterwolde . Meeden . Midwolde . Nieuwe- of Langaker Schans , aan de Oostfr. grenzen gelegen : fortres met 1000 inv. . Oude en Nieuwe Pekela , twee groote dorpen , die in ééne streck aan elkander gelegen zijn : in het eerste vindt men een monument van den beroemden <i>H. Wester</i> . Nieuwelde . Noordbroek . Onstwede . Scheemda . Termunten , aan den Dollart . Veendam , aanzienlijk en bloeijend dorp . Vlagtwedde , waaronder Bourtagne , een fort aan de Oostfr. grenzen , rondom door moerasen omringd . Wedde . Wildervank , voornaam dorp met vele scheepstimmervereen . Zuidbreuk .	De lucht is vochtig , doch juist niet ongezonder . De grond is in de nabijheid van de kustén der zee vet vruchtbare , het binnenland is meer droog en schraal , hier en daar bedekt met heide . Men vindt er ook vele moerassen en veengronden . Voortbrengels zijn : tarwe , rogge , boekweit , gerst , haver , tuin- , peul- en boomvruchten ; verder : paarden , koecijen , schapen , varkens , bijen , hazen , wild gevogelte , visch , turf , enz. Midden van bestaan : scheepsvaert , akkerbouw en veeteelt , handel in paarden , rundvee , aardappelen , boter , veengraverijen , en enkele fabrieken en trafijken . Ten zuiden in de provincie verheft zich eene zandige hoogte , de Hondsrug genoemd , aan welks uiteinde de stad Gronin-gen gelegen is .	Tot deze provincie behoort het 2 uren in de Noordzee gelegen eiland Rottum , welks 260 inh. zich moest met vissche- en robbvangst onafelijk houden . Merkwaardig is Groningen en Drenthe de aldaar in de verschiedene uren groote Bourtanger heide gevonden , uit boomstammen vera-vaarlijgde brug , die 3 mijlen lang , 12 voeten breed en 2 en 3 voeten diep in hetveen zit . Men houdt <i>Druus</i> voor derzeiver vervaardiger .
FRIESLAND. De Friezen , reeds vroeg als een heldhaftig volk bekend , besloegen in het eerst eene veel grotere uitgerektheid gronds , dan thans . In het begin der 7de eeuw verloren gronds , dan thins . In het begin der 7de eeuw verloren zij meer of min hunne onafhankelijkheid onder Koning zij meer of min hunne onafhankelijkheid onder Koning <i>Radboud</i> , en kwamen onder de bescherming en heerschappij van het Nieuw-Roomsche Rijk ; zij hadden evenwel hunne eigene Regenten (Potestaten) , tot dat de hevige geschillen der Schieringers en Vetkoopers , in 1498 , veroorzaakten , dat Hertog Albert van Saksen als erfelijk Potestaat werd aangesteld , van wiens zoon , <i>George</i> , <i>Karel V</i> in 1523 voor eens ten gouds de heerschappij van Friesland kocht . Friesland trad in 1579 de Unie van Utrecht bij en werd toen één der zeven Gewesten . Na de omwenteling in de 16de eeuw had Friesland immer afzonderlijke Stadhouders ; verscheiden hunner vielen in den strijd ; zoo als <i>Ersnt</i> en <i>Hendrik Cocquius I</i> , — in den strijd ; zoo als <i>Ersnt</i> en <i>Hendrik Cocquius I</i> , — in den strijd ; zoo als <i>Ersnt</i> en <i>Hendrik Cocquius I</i> , — Graaf <i>Joan Willem III</i> (ook Koning van Engeland) , Prins van Oranje ; zijn zoon <i>Willem Karel Hendrik Friso</i> werd , onder den naam van <i>Willem IV</i> , Stadhouder der Vereenigde Gewesten : — de tegenwoordige Koning is deszels kleinzoon .	Ten N. aan de Noordzee. — O. — Gron. en Dren-the. — Z. — de Zuiderzee en Overijssel. — W. — de Zuiderzee.	52. Grootste lengte : 13 aren. Grootste breedte : 14 aren.	221,500. Hervormden. Roomsch. en Doopsgez. Luters , Rem-onstranten, Joden , enz.	LEEUEWARDEN , 21,000 Inw. Deze welvarende stad is in het midden van schoone weilanden en aan den samenloop van verschillende kanalen gelegen , waardoor zij met anderdesteden en dorpen van Friesland wordt verbonden . Heeft een paleis des Konings , vele fraaije kerken , van welke de St.-Jakobs-kerk de grafombe van onze beroemden <i>Nieuwoold</i> (** 1794) bevat ; verscheidene andere schoone gebouwen , als : het stadhuis , het landhuis , de kanselarij , het huis van recluse en tuchtiging , in welks hechte muren 800 misdadigers kunnen worden opgesloten ; eene lat. school , onderscheidene geleerde genootschappen , nuttige instellingen en liefdadige gestichten . De stad is rijk in fabrieken en trafijken , en bezit eene der voornaamste markten des rijks . De wallen zijn voor het meereendeel in aangepane wandelwegen herschapen . Het voorma-lige Prinshof , of de Prinsintuin , mag ook eene fraaije vandelpiaats genoemd worden . Leeuwarden is in 1190 bemurd , † 1490 door de Schieringers . Beroemde man-nen : <i>Vitrigna</i> , <i>Hemsterhuis</i> . <i>Nieuwoold</i> .	I. Behalve Leeuwarden , a. de steden Harlingen , belangrijke zee- en handelsstad van Friesland , met eene goede haven en 3500 inv. , enige andere nuttige ge-legenheden . Steen- en pannenkalkfabriek , handel in vlas , hennep , pek , tee , enz. ; † 1469 door de Schieringers ; brand in 1472 ; geboorteplaats van <i>S. Stiji</i> . Francker , sierlijk stadje met 4300 inv. ; bezit thans een athe-neum , vóór de dagen van <i>Napoleon</i> eene hogeschool ; beroemd is het beweegbaar planetarium , dat tot dit atheneum behoort . Dokkum , eene stad met eene lat. school en 3600 inv. ; moord van <i>Bonifacius</i> in 755 ; † 1572 door de Spaanjaerden . b. De grietijen Achkarspelen , waarin , o. a. , Augustinus en Buitenpost . Barradeel met Ooster-, Pieters- en Seeburgen , Tjummarum , enz. Het Bildt met de drie dorpen St. Anna , Lieve Vrouw- en St. Jacobi Parochie . Dantumadeel . Oostdongeraal . Westdongeraal , waarin , o. a. , Holwerd . Ferwerderadeel , waarin , o. a. , Ferwerd . Franekeradeel , waarin , o. a. , Dongjum , welks kerk de grafombe van den Staatsman <i>Sico</i> van <i>Groninga</i> bevat . Hennaardeel met Wommels . Kollumer- en Nieuw Kruioland , waarin Kollum , enz. Leeuwarderadeel met Siens . Menaldumadeel , waarin Berlikum en Drontijn . Tiefjerkeradeel , waarin , o. a. , Bergum . De twee elanden Ameland en Schiermonnikoog merken ook elk eene grietij van dit arrondissement uit . — II. griedijen : Alfwylders , Alfwylter , Haslerland , waarin Joume met eene lat. school . Opsterland . Schoterland , waarin , o. a. , Aalsmeer- en Smalingerland met N. en Z. Dragten . Oost- en Weststellingverf . Uttingeradeel . — III. a. De steden Sneek , welvarende stad met eene groote boter- en kaasmarkt , een schoon stadhuis , eene lat. school en 6900 inv. ; in de Grote Kerk rust de beruchte zeeschuurmer <i>Lange Pier</i> . Bolsward , oude stad met eene lat. school en 3800 inv. , in de fraaije kerk waarvan de beroemde Friese Volksschilder <i>Gijsbert Japitts</i> rust . Workum . Hindeloopen , bekend door bijzondere taal en kleding , bezit eene lat. school . Ilfst met eene lat. school . Sloten . Stavoren . b. De grietijen Baarderadeel . Doniawerstal . Gaasterland , waarin , o. a. , Wijckel , de begraaftoven van den beroemden Vestingbouwkundige <i>Coochoorn</i> (** 1704) . Hemelum Oldshaapt en Noord-wolde . Idaerderadeel met Group . Lemsterland , waarin de Lemmer . Rauwerderhem . Wonseradeel met Mak-kum . Wijmbritseradeel , waarin Heeg en Woodsend .	Friesland heeft eene vochtige , doch vrij gezonde lucht . De grond is over het algemeen laag en vlak en wordt aan de noord- en westzijde door kostbare dijkten tegen de zee beschermt . Naar den kant der zee vindt men den yetsien klein-grond , uitemiddag geschikt voor akkerbouw ; meer bin-nenvaarts vindt men zachter kleingrond , die tot weideland gebruikt wordt . In het oosten en zuiden vindt men veenen , heiden en hier en daar bosschen ; in het zuiden vele meren . Friesland is door eene goode menigte vaarten en kanalen doorsneden , waardoor de onderlinge gemeenschap tus-schen de verschillende steden en dorpen zeer gemakkelijk verklaart . Voortbrengelsen : vele soorten van granen , vooral beste tarwe , verder : aardappelen , erwten , bonnen , kool-en ander zaad , cichorei ; uitnemende paarden , die voor de beste des rijks worden gehouden ; heerlijk rundvee , schapen , varkens , eendvogels , zee- en rivierschic , en eendelijc turf . Bronnen van bestaan : akkerbouw , veeteelt en scheepsvaart , groote handel in paarden , rundvee , boter , kaas en andere produkten der provincie ; enige fabrieken , verscheidene pot- en pannenbak	

